

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΤΣΑΡΔΑΝΙΔΗΣ

**Διευθυντής του Ινστιτούτου Διεθνών Οικονομικών
Σχέσεων, sae@hol.gr**

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Εισήγηση στο Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας « Η διεθνής οικονομία στον 21^ο Αιώνα. Προς την παγκοσμιοποίηση ή προς την κυριαρχία των περιφερειακών συνεργασιών» που οργανώθηκε από το Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων ,16- 18 Μαΐου 2008 . Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Εισαγωγή

Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι η οικονομική διπλωματία στο σύγχρονο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο. Το τέλος του ψυχρού πολέμου συνετέλεσε, ώστε ένα μεγάλο μέρος του στρατηγικού ενδιαφέροντος και της προσοχής της εξωτερικής πολιτικής των κρατών να στρέφεται ολοένα και περισσότερο στην ικανοποίηση των οικονομικών τους συμφερόντων. Το αποτέλεσμα είναι τα οικονομικά ζητήματα να απασχολούν έντονα τη διπλωματική δραστηριότητα. Έχει καταστεί πια κατανοητό, ότι στη σημερινή διεθνή πραγματικότητα, η διαπραγματευτική δύναμη μιας χώρας προσδιορίζεται ολοένα και περισσότερο από την οικονομική της ισχύ και ότι μια δυναμική οικονομία αποτελεί σημαντική βάση πάνω στην οποία θα στηρίζεται η διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής. Θα μπορούσαμε δε να ισχυριστούμε ότι η σημασία της οικονομικής διπλωματίας στη διάρκεια της δεκαετίας του '90 απέκτησε εκ νέου τη σημασία που είχε και κατά τη διάρκεια του πρώτου κύματος της παγκοσμιοποίησης στα τέλη και στις αρχές του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα (Coolsite, 2004: 61)

Εξάλλου, αφενός η συντελούμενη παγκοσμιοποίηση των αγορών και αφετέρου η ραγδαία αύξηση των περιφερειακών οικονομικών συνεργασιών διανοίγει νέες θετικές προοπτικές για μια επέκταση του διεθνούς εμπορίου, των άμεσων ξένων επενδύσεων και των χρηματο-οικονομικών συναλλαγών. Παράλληλα, όσο ο οικονομικός ανταγωνισμός οξύνεται τόσο αυξάνονται και οι προσπάθειες που τα κράτη καταβάλλουν ώστε να επωφεληθούν οι εθνικές οικονομίες από την διεθνοποίηση των αγορών ή ακόμα και να προστατευθούν από τις αρνητικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης (Carron de la Carrière, 1998 : 85-98).

Η οικονομική διπλωματία δεν αφορά μόνο την ανάπτυξη των διμερών οικονομικών σχέσεων, αλλά εξίσου αν όχι περισσότερο και τις πολυμερείς διαπραγματεύσεις, όπως εκείνες που διεξάγονται στα πλαίσια του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου ή και τις διαπραγματεύσεις σύναψης περιφερειακού χαρακτήρα συνεργασιών στα πλαίσια ιδιαίτερα της "νέας" περιφερειακής συνεργασίας (" new" regionalism) .

Η οικονομική διπλωματία χρησιμοποιείται αρκετά συχνά με δύο βασικά έννοιες:

Η πρώτη, αναφέρεται στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής με τη χρησιμοποίηση οικονομικών μέσων. Η απειλή ή η χρήση οικονομικών κυρώσεων και αντίστοιχα η παροχή οικονομικής βοήθειας, για την επίτευξη πολιτικών στόχων αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα άσκησης οικονομικής διπλωματίας. Η δεύτερη αφορά τη χρησιμοποίηση διπλωματικών μέσων για την προώθηση και την επίτευξη οικονομικών στόχων. Η οικονομική διπλωματία μ' αυτή τη δεύτερη έννοια προσλαμβάνει διάφορες μορφές, όπως η διαμόρφωση μια συγκροτημένης εξαγωγικής πολιτικής, η ενίσχυση της διεθνούς δραστηριότητας μιας επιχείρησης, η προσέλκυση ξένων επενδύσεων, η διαπραγμάτευση σε πολυμερές ή διμερές επίπεδο μέτρων προστασίας της εσωτερικής αγοράς και η ανάπτυξη προγραμμάτων αναπτυξιακής βοήθειας (Jones, 2000:349-350). Όπως το έθεσε ο πρώην υπουργός Εξωτερικών Θόδωρος Πάγκαλος: «έχει γίνει συνείδηση ότι η προώθηση των οικονομικών στόχων της χώρας είναι όχι απλώς ένα από τα αντικείμενα της διπλωματικής δραστηριότητας, αλλά το κύριο αντικείμενό της» (Πάγκαλος, 1998:3). Πάντως, είναι συχνά δυσχερής ο διαχωρισμός των στόχων της οικονομικής διπλωματίας σε πολιτικούς και σε οικονομικούς ή ,όπως επισημαίνει ο John Palmer, όχι σπάνια σημαντικές πρωτοβουλίες της οικονομικής διπλωματίας εξυπηρετούν τόσο πολιτικούς όσο και οικονομικούς στόχους (Palmer, 1976: 314).

Το άρθρο με όρους της διεθνούς πολιτικής οικονομίας θα επιδιώξει να αναλύσει: πρώτον, τη σημασία της οικονομίας στην εξωτερική πολιτική, δεύτερον, το περιεχόμενο και τους στόχους της οικονομικής διπλωματίας και τρίτον τα μέσα που χρησιμοποιεί η οικονομική διπλωματία.

Η σημασία της οικονομίας στην εξωτερική πολιτική : μια θεωρητική προσέγγιση

Η σύνδεση ανάμεσα στην εξωτερική πολιτική και την οικονομία έχει μελετηθεί και αναλυθεί από πολύ παλιά και από πολλές απόψεις, συμπεριλαμβανομένου του μερκαντελισμού, του οικονομικού εθνικισμού, του μαρξισμού και του μαρξισμού – λενινισμού. Επίσης, ο Ε. H.Carr, υποστήριξε, όπως εξάλλου και ο Karl Marx, ότι η οικονομική δραστηριότητα μπορεί να

αποτελέσει μέρος της εξωτερικής πολιτικής καθώς υφίσταται μια διαρκώς αυξανόμενη σπουδαιότητα στο ρόλο που παίζουν και στην επιρροή που ασκούν οι οικονομικές δυνάμεις γενικότερα στην πολιτική, αλλά και ειδικότερα στην εξωτερική πολιτική .

Οι σύγχρονοι μελετητές της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας (ΔΠΟ) όλων των θεωρητικών προσεγγίσεων των διεθνών σχέσεων: από τη ρεαλιστική, τη φιλελεύθερη, τη νέο-μαρξιστική/στρουκτουραλιστική, τη φιλελεύθερη θεσμική, τη κονστρουκτιβιστική και εκείνη της κριτικής θεωρία/ μεταμοντερνισμού δίνουν έμφαση, αν και ασφαλώς, με διαφορετική μεθοδολογία, ανάλυση και στόχευση στις σχέσεις οικονομίας και εξωτερικής πολιτικής. Λόγου χάρη οι φιλελεύθεροι θεωρούν ότι η οικονομία και η πολιτική είναι αυτόνομες σφαίρες, οι μαρξιστές υποστηρίζουν ότι η οικονομία προσδιορίζει πολλές φορές την εξωτερική πολιτική, ενώ οι ρεαλιστές διατείνονται αντίθετα ότι η πολιτική καθορίζει την οικονομία (Lawton – Rosenau- Verdun, 2000:3). Η ρεαλιστική προσέγγιση μάλιστα, ανέπτυξε τη θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας σύμφωνα με την οποία μια ηγεμονική δύναμη οικονομική και στρατιωτική είναι απαραίτητη για την οργάνωση και τη διατήρηση ενός διεθνούς φιλελεύθερου οικονομικού συστήματος. Η ηγέτιδα δε αυτή δύναμη δεν θα εκμεταλλεύεται μόνο προς όφελός της τα πλεονεκτήματα της σταθερότητας αλλά θα απολαμβάνουν πλεονεκτήματα και όλα τα άλλα συμμετέχοντα κράτη (Jackson- Sørensen , 2006:200). Επιπρόσθετα, οι μεγάλες δυνάμεις δίνουν μεγάλη σημασία στην απόκτηση μιας ισχυρής οικονομίας, όχι μόνο διότι αυτό μπορεί να αυξήσει την ευημερία της χώρας «αλλά και γιατί κάτι τέτοιο αποτελεί ένα αξιόπιστο τρόπο απόκτησης στρατιωτικού πλεονεκτήματος έναντι των αντιπάλων» (Mearsheimer,2007: 300)

Στις αρχές της δεκαετίας του '70, η Susan Strange στο κλασικό της κείμενο "International Economics and International Relations. A Case of Mutual Neglect" (Διεθνή Οικονομικά και Διεθνείς Σχέσεις: Μια Περίπτωση Αμοιβαίας Απάρνησης) (Strange, 1970) υποστήριξε ότι οι δύο σφαίρες της οικονομίας και της πολιτικής οικοδομήθηκαν ξεχωριστά, εξαιτίας της τρομακτικής επιτάχυνσης του διεθνούς οικονομικού συστήματος σε βάρος ενός στατικού πολιτικού συστήματος. Αποτελούσε, συνεπώς, μια αδήριτη αναγκαιότητα η ανάπτυξη μιας νέας προσέγγισης στη θεωρία διεθνών σχέσεων η οποία θα περιελάμβανε τόσο τη διεθνή πολιτική όσο και τις διεθνείς οικονομικές σχέσεις και ότι η μελέτη των διεθνών οικονομικών σχέσεων δε μπορούσε να ερευνηθεί κατά τρόπο επιτυχή σε

απομόνωση από τη διεθνή πολιτική. Το επιχείρημά της στηρίχθηκε στο γεγονός ότι ήταν αδύνατο να έχει κάποιος πολιτική ισχύ χωρίς να διαθέτει τη δύναμη να αγοράζει, να κατευθύνει την παραγωγή και να κινητοποιεί το κεφάλαιο (Στυλιανού-Τσαρδανίδης, 2005:54). Ήταν αδύνατο, επίσης, να κατέχει κάποιος οικονομική ισχύ, χωρίς να έχει τη δυνατότητα οικονομικών κυρώσεων ή την άσκηση μέσων και μηχανισμών οικονομικού χαρακτήρα που απορρέουν, όμως, από αποφάσεις της πολιτικής εξουσίας (Strange, 1996:25). Η Susan Strange διατύπωσε, επίσης, την έννοια της δομικής ισχύος (structural power). Η απόκτηση της δομικής ισχύος, όχι μόνο από κράτη αλλά και από άλλους δρώντες, όπως τις ΠΕΕ ή ακόμα και διεθνικές εγκληματικές οργανώσεις, σημαίνει ότι οι δρώντες αυτοί έχουν την ικανότητα να διαμορφώνουν τις αρχές και τους κανόνες βάση των οποίων η παγκόσμια πολιτική οικονομία λειτουργεί. Τέλος, η Susan Strange σ' ένα από τα τελευταία της πονήματα επιχειρηματολόγησε ότι στην ουσία δεν υπήρχε ποτέ διαχωρισμός μεταξύ πολιτικής και οικονομίας στον πραγματικό κόσμο. Απλά, οι μελετητές των διαφόρων σχολών σκέψης είχαν αποτύχει να το αντιληφθούν. Αυτό το βασίζει στο γεγονός ότι δεν μπορεί κανείς να ξεχωρίσει στην πραγματικότητα ποιες πολιτικές επιλέχτηκαν για να εξυπηρετήσουν οικονομικούς σκοπούς κυβερνήσεων ή εταιριών, και ποιες πολιτικές υιοθετήθηκαν αποσκοπώντας στην ασφάλεια και τη διασφάλιση της επιβίωσης τους κράτους ή της επιχείρησης (Strange, 1999:132-133).

Άλλη σημαντική συμβολή στην αντίληψη ότι τα σύνορα μεταξύ εξωτερικής πολιτικής και οικονομίας είναι δυσδιάκριτα ή ακόμα και ανύπαρκτα ήταν αυτή των Joseph Nye και Robert Keohane κατά τη δεκαετία του '70 (Keohane and Nye, 1971). Η διαφοροποίηση της προσέγγισής τους έγκειται στην ανάδειξη των εννοιών της «υψηλής» και «χαμηλής» πολιτικής (high and low politics), όπου ως υψηλή πολιτική προσδιορίζονται τα θέματα καίριας σημασίας για μία κυβέρνηση, όπως η ασφάλεια, η διπλωματία ή ο πόλεμος και ως θέματα χαμηλής πολιτικής αναφέρονται λιγότερο σημαντικές δράσεις, όπως ο καθορισμός της εσωτερικής και εξωτερικής οικονομικής πολιτικής. Σύμφωνα με την άποψή τους, ο διαχωρισμός ανάμεσα σε υψηλές και χαμηλές πολιτικές είναι παρωχημένος και άνευ πραγματικής σημασίας τη στιγμή που οι διεθνικές σχέσεις παίζουν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία. Από την άλλη μεριά η ανάδειξη των οικονομικών ως ζητημάτων της λεγόμενης υψηλής πολιτικής συνέβαλαν σ' ένα μεγαλύτερο ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών, αφού στις στρατηγικές σφαίρες της πολιτικής

δράσης των κρατών, εκτός των παραδοσιακών και σημαντικών στρατιωτικών και διπλωματικών ζητημάτων, προστέθηκαν και άλλα, όπως το παγκόσμιο εμπόριο ή οι διεθνείς χρηματαγορές. Για πολλούς αναλυτές πια η κυρίαρχη μορφή ανταγωνισμού στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις δεν άλλη από εκείνη του οικονομικού ανταγωνισμού. «Τα κριτήρια πλέον της ισχύος διαφοροποιούνται, αφού η πολιτική των κρατών, τόσο η εσωτερική όσο και αυτή που αφορά την ένταξή τους στο διεθνές σύστημα, εξαρτάται από την επίτευξη κυρίαρχα οικονομικών στόχων» (Δάμτσας, 2000:61). Υπό αυτή την έννοια έγινε σχετικά δύσκολο να οριστεί αν μια πολιτική ήταν «υψηλή» ή «χαμηλή», καθώς όλες οι στρατηγικές σφαίρες δράσεις ήταν σχεδόν εξίσου σημαντικές για την επιβίωση και την απρόσκοπτη λειτουργία του κράτους (Kehane and Nye, 1971:728-729) .

Ανάλογη αναφορά πρέπει να γίνει και στη συνεισφορά του Robert Gilpin ο οποίος αποδέχτηκε την αλληλεπίδραση οικονομίας και πολιτικής παρουσιάζοντάς την μέσω της εξέλιξης των πολυεθνικών επιχειρήσεων (ΠΕΕ) και των ξένων άμεσων επενδύσεων (ΞΑΕ) (Giplin, 1976: 3-4). Αυτή η μέθοδος τον οδήγησε μια δεκαετία αργότερα να διαμορφώσει τη βάση της έρευνάς του σχετικά με το πώς τα κράτη επηρεάζουν την παραγωγή και κατανομή των αγαθών και πώς οι αγορές επηρεάζουν την κατανομή ισχύος και πλούτου ανάμεσα στα κράτη. Η μελέτη του εντοπίζεται γύρω από τα ερωτήματα «ποιο θα ήταν το αντίκτυπο της παγκόσμιας οικονομίας της αγοράς στις σχέσεις μεταξύ των κρατών και ποια κράτη επιθυμούν να επηρεάσουν τις δυνάμεις της αγοράς για δικό τους όφελος» (Giplin, 1987: 24). Η έκκληση, συνεπώς, όπως παρατηρεί ο Θόδωρος Κουλουμπής, να διαχωριστεί η οικονομία από την πολιτική αγνοεί «την πραγματικότητα ότι το εμπόριο και η χρηματοδότηση μετατρέπονται συχνά σε εργαλεία της κρατικής πολιτικής που στοχεύουν περισσότερο στον καταναγκασμό και λιγότερο στη συνεργασία» (Κουλουμπής, 1995: 450) .

Αυτό που υποστηρίζεται από την ΔΠΟ, συνεπώς, ότι είναι ότι τα όρια ανάμεσά τους έχουν γίνει δυσδιάκριτα και ότι και οι δύο χώροι (οικονομία και πολιτική) αλληλεπιδρούν για να δημιουργήσουν ένα νέο επίπεδο ανάλυσης για τους πολιτικούς και οικονομικούς επιστήμονες. Η βιβλιογραφία της ΔΠΟ υποστηρίζει ότι είναι μάλλον ανέφικτο να μελετηθεί ο ένας χώρος χωρίς να ληφθεί υπόψη η ύπαρξη του άλλου.

Έτσι, δεν είναι δυνατόν να αναφερόμαστε γενικά για εξωτερική πολιτική ούτε θα πρέπει η εξωτερική πολιτική να αντιμετωπίζεται ότι εμπεριέχει μόνο εκείνα τα

ζητήματα που αποκαλούνται «υψηλή πολιτική» και συνεπώς το επιστημονικό ενδιαφέρον των αναλυτών θα πρέπει να περιορίζεται στη διερεύνηση της παραδοσιακής διπλωματίας και των εξωτερικών απειλών που αντιμετωπίζει ένα κράτος. Αντίθετα, η μελέτη της εξωτερικής πολιτικής ενός σύγχρονου κράτους εμπεριέχει και όλα εκείνα τα ζητήματα που αποκαλούνται «χαμηλή πολιτική» καθόσον στην έννοια της εξωτερικής πολιτικής συμπεριλαμβάνονται πια οι εμπορικές σχέσεις, η πολιτική προσέλκυσης διεθνών επενδύσεων, η υποστήριξη της διεθνούς δραστηριότητας των εταιρειών του κράτους και η συγκρότηση πολιτικής αναπτυξιακής βοήθειας, ο προσδιορισμός μιας αποτελεσματικής μεταναστευτικής πολιτικής, τα ζητήματα της ενεργειακής ασφάλειας, τα προβλήματα που ανακύπτουν από τη μόλυνση του περιβάλλοντος κλπ. Όλα αυτά τα ζητήματα της λεγόμενης «χαμηλής πολιτικής», έχουν αρχίσει εδώ και καιρό να απασχολούν τη διεθνή κοινότητα ολοένα και περισσότερο ενώ η αντιμετώπισή τους απαιτεί την ενασχόληση με την εξωτερική πολιτική πολλών υπηρεσιών και Υπουργείων του κράτους ανάλογα με τη φύση τους και με τη θεματική περιοχή του ζητήματος. Συνεπώς, η εξωτερική πολιτική δε μπορεί πια να διεξάγεται μόνο από το Υπουργείο Εξωτερικών (Wallace, 1974, p.15).

Μια άλλη τάση που λαμβάνει χώρα στο διεθνές περιβάλλον και που μεταβάλλει τη παραδοσιακή μορφή της εξωτερικής πολιτικής είναι εκείνη της παγκοσμιοποίησης καθώς και εκείνη των περιφερειακών συνεργασιών και ολοκληρώσεων. Αναφορικά με την παγκοσμιοποίηση παρατηρούμε ότι αυξάνεται, εξ αιτίας της εμφάνισης νέων υπερεθνικών παικτών και εξ αιτίας της διεύρυνσης των διεθνικών σχέσεων, ο αριθμός των εσωτερικών παικτών που δρουν σε υπερεθνικό επίπεδο. Επιπρόσθετα, ο Ευστράτιος Αλμπάνης θεωρεί ότι η παγκοσμιοποίηση, ανάμεσα σε άλλες επιπτώσεις στην εξωτερική πολιτική έχει επιφέρει και μια σημαντική ποιοτική μεταβολή. Η εξωτερική πολιτική σήμερα δε μπορεί παρά να αρθρώνεται και να υλοποιείται στο χώρο της παγκόσμιας κλίμακας και όχι απλά σε διμερές ή περιορισμένα πολυμερές επίπεδο. Πρέπει η εξωτερική πολιτική να «έχει παγκόσμια στόχευση και οπτική και να είναι υποχρεωμένη να λαμβάνει υπόψη σημαντικές υπερεθνικές παραμέτρους. Οι διμερείς σχέσεις, ακόμα και με την υπερδύναμη, παρέχουν περιορισμένες δυνατότητες αν δεν προσδιορίζονται με παγκόσμια οπτική και δεν εντάσσονται σε μια παγκόσμια ή τουλάχιστον περιφερειακή στρατηγική, το ίδιο δε ισχύει και για

τις πολυμερείς σχέσεις, οι οποίες έχουν άλλωστε από μόνες τους αυξημένη παγκόσμια αναφορά» (Αλμπάνης, 2005, σελ. 174).

Αναφορικά με τις περιφερειακές συνεργασίες παρατηρείται το φαινόμενο ότι το νέο κύμα περιφερειακών συνεργασιών που λαμβάνει χώρα κατά την τελευταία δεκαετία να μην πραγματοποιείται μόνο από καθαρώς διακυβερνητικά σχήματα, αλλά και από τη «βάση», όπου οι διεθνικές διαδράσεις παίζουν ολοένα και μεγαλύτερο ρόλο. Οι κύριοι πρωταγωνιστές για την ανάπτυξη των περιφερειακών συνεργασιών δεν είναι μόνο τα κράτη, αλλά ένας ολοένα και αυξανόμενος αριθμός φορέων της κοινωνίας των πολιτών, όπως επιχειρηματικές ελίτ, οικολογικά κινήματα, οργανώσεις προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και άλλοι, όπου ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη συνεργατικών τάσεων και αλληλεξάρτησης. Η διαχείριση δε αυτών των συνεργατικών τάσεων απαιτεί συλλογικές συμπεριφορές που δομούνται μέσα από τους ίδιους τους αναπτυσσόμενους περιφερειακούς θεσμούς οι οποίοι δημιουργούν συλλογικούς κώδικες συμπεριφοράς, συμβάλλοντας αποφασιστικά με αυτόν τον τρόπο στη θεμελίωση της παγκόσμιας διακυβέρνησης (Τσαρδανίδης, 2005, σελ.101).

Το περιεχόμενο και οι στόχοι της οικονομικής διπλωματίας

Η οικονομική διπλωματία θα μπορούσε να αναλυθεί σε δύο βασικά διαστάσεις : Πρώτον, ως μέσο και δεύτερον ως διαδικασία. Ως μέσον, διότι θεωρείται ως ένας σημαντικός μηχανισμός της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής (foreign economic policy), της αναπτυξιακής πολιτικής, των διαπραγματεύσεων με τις επιχειρήσεις (international business diplomacy) αλλά πάνω από όλα της παραδοσιακής εξωτερικής πολιτικής . Ως δε διαδικασία, διότι ολοένα και περισσότερο, εξ αιτίας της αύξησης της σημασίας των διεθνών οικονομικών ζητημάτων, μεταβάλλεται η διαδικασία λήψης αποφάσεων του συνολικού συστήματος της εξωτερικής πολιτικής.

Η οικονομική διπλωματία ως μέσο της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής

Η εξωτερική οικονομική πολιτική αναφέρεται σ' όλες εκείνες τις ενέργειες μιας κυβέρνησης που αποσκοπεί στην προώθηση και την προάσπιση των οικονομικών συμφερόντων της χώρας στο διεθνές σύστημα.

Η οικονομική διπλωματία αποτελεί αναμφίβολα το σημαντικότερο όργανο άσκησης της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής ενός κράτος. Η οικονομική διπλωματία ενός κράτους πιο συγκεκριμένα στα πλαίσια της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής στοχεύει:

Πρώτον, *στην αύξηση των εξαγωγών της χώρας*. Υλοποιεί, δηλαδή, στην ουσία την εξαγωγική πολιτική που βασικός της σκοπός είναι η αύξηση των εξαγωγών και οι δυνατότητες προώθησης των προϊόντων που εξάγονται. Για τον σκοπό αυτό διερευνώνται οι συνθήκες που επικρατούν στις διεθνείς αγορές. Λόγου χάρη εάν η ενδιαφερόμενη χώρα εξάγει οπτικά συστήματα, η οικονομική διπλωματία της χώρας αυτής αφιερώνουν αρκετό χρόνο για την προώθηση των πωλήσεων αυτών των συστημάτων (Berridge, 2007:195). Για πολλούς αναλυτές η οικονομική διπλωματία στο πεδίο αυτό θα πρέπει να προσδιορίζεται ως εμπορική διπλωματία

Δεύτερον, *στην προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων*. Μια από τις σημαντικότερες ενασχολήσεις της οικονομικής διπλωματίας είναι να προσελκύσει ξένες επενδύσεις στη χώρα.

Τρίτον, *στην υπεράσπιση και προώθηση των θέσεων που έχει διαμορφώσει η κυβέρνηση της χώρας σ' όλους τους πολυμερείς οικονομικούς οργανισμούς*, όπως λόγου χάρη ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και περιφερειακούς οργανισμούς και συνεργασίες που τυχόν είναι μέλος, όπως λόγου χάρη η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η οικονομική διπλωματία ως μηχανισμός της πολιτικής αναπτυξιακής βοήθειας

Στα πλαίσια αυτά η οικονομική διπλωματία στοχεύει:

Πρώτον, *στην διαμόρφωση των προτεραιοτήτων της οικονομικής βοήθειας*. Σε ποιες χώρες θα πρέπει να δοθεί η διμερής αναπτυξιακή βοήθεια και σε ποια ποσά.

Δεύτερον, *στον προσδιορισμό των τρόπων με τους οποίους θα υλοποιηθεί η αναπτυξιακή βοήθεια και τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν*

Τρίτον, στην αξιολόγηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων βοήθειας και
 Τέταρτον, στη ενεργή συμμετοχή της χώρας στους διεθνούς οργανισμούς
 μέσω των οποίων παρέχεται η πολυμερής αναπτυξιακή βοήθεια.

***Η οικονομική διπλωματία ως μέσο διαπραγμάτευσης τόσο με τις
 εγχώριες επιχειρήσεις, όσο και με τις αλλοδαπές (international business
 diplomacy).***

Στα πλαίσια αυτά η οικονομική διπλωματία στοχεύει:

Πρώτον, στην παροχή κάθε δυνατής βοήθειας προς στις ξένες επιχειρήσεις
 που επιθυμούν να επενδύσουν στην χώρα καθώς και να διαπραγματευθεί μαζί
 τους όρους και τα πλαίσια της δραστηριότητά τους

Δεύτερον, στην παροχή κάθε δυνατής αρωγής στις εγχώριες
 επιχειρήσεις που επιθυμούν να δραστηροποιηθούν στην αλλοδαπή. Η
 προτεραιότητα που δίνεται στη παροχή βοήθειας σε μερικά κράτη, όπως στο
 Ηνωμένο Βασίλειο, έχει φθάσει στο σημείο να δημιουργούνται νέες
 θεσμοποιημένες δομές υποστήριξης, όπου οι επιχειρήσεις και οι
 αντιπρόσωποί τους έχουν αυξημένη συμμετοχή και επιρροή στο σχεδιασμό,
 στην υλοποίηση και την αξιολόγηση της εμπορικής διπλωματίας (Lee, 2004:
 51)

Τρίτον, στην άσκηση επιρροής των επιχειρηματικών συνδέσμων και
 οργανώσεων τόσο στην ημεδαπή όσο και στο εξωτερικό, ώστε να υποστηρίξουν
 τους στόχους της οικονομικής διπλωματίας της χώρας. Λόγου χάρη, εάν υπάρχουν
 αντιρρήσεις από τις εμπορικές ενώσεις για την σύναψη μιας εμπορικής
 συμφωνίας με άλλα κράτη θα μπορούσε η κυβέρνηση να κάνει παραχωρήσεις
 στις ενώσεις αυτές σ' ένα άλλο πεδίο της δραστηριότητάς του, όπως π.χ. να
 θεσμοθετήσει φορολογικές απαλλαγές

Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα της ανάδειξης αυτού του
 είδους διπλωματίας είναι οι διαπραγματεύσεις κυβερνήσεων και πολυεθνικών
 επιχειρήσεων (ΠΕΕ). Είναι ορατή η ισχύς που έχουν αποκτήσει σήμερα οι ΠΕΕ.
 Οι ΠΕΕ αρκετά συχνά χαρακτηρίζονται ως οι κύριοι φορείς σημαντικών
 μεταβολών που λαμβάνουν χώρα στην παγκόσμια πολιτική και οικονομική τάξη
 πραγμάτων. Οι ΠΕΕ κυριαρχούν στο παγκόσμιο εμπόριο και στο πεδίο των
 διεθνών επενδύσεων. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι ΠΕΕ σε πολλές περιπτώσεις
 έχουν επηρεάσει όχι μόνον την εξωτερική πολιτική αλλά και τις εσωτερικές
 πολιτικές εξελίξεις πολλών χωρών. Όμως, η ισχύς τους δε θα πρέπει να θεωρείται

δεδομένη και απόλυτη. «Είναι δύσκολο στις πολυεθνικές εταιρείες να απειλήσουν τα προνόμια των κρατών χωρίς να αντιδράσουν οι κυβερνήσεις τους, κάμπτοντας την ισχύ των εταιρειών» (Κώνστας και Κουλουμπής, 1985β, σελ. 324). Η σχέση λόγου χάρη μεταξύ των ΠΕΕ και των κυβερνήσεων των κρατών υποδοχής ουσιαστικά εξαρτάται από τη διαπραγματεύση που λαμβάνει χώρα πριν αλλά και μετά την υλοποίηση της επένδυσης από την ΠΕΕ. Η διαπραγματεύση αυτή εξαρτάται από την διαπραγματευτική ισχύ και τις επιδιώξεις που έχει κάθε πλευρά (Grosse, 2005). Οι κυβερνήσεις έχοντας στη διάθεσή του την εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία ως βασικό τους στόχο έχουν να υπερασπίσουν τα συμφέροντα της παραγωγικής τους βάσης και την απασχόληση του εργατικού τους δυναμικού. Έχουν κάθε συμφέρον, συνεπώς, να προσελκύσουν τις πιο συμφέρουσες ΑΞΕ. Οι ΠΕΕ απαιτούν, τόσο από το κράτος προέλευσης όσο και από το κράτος εγκατάστασης, ελευθερία κινήσεων για να προχωρήσουν στη βελτίωση της λειτουργίας τους, στη μείωση του κόστους, στη βελτίωση της ποιότητας και στην αύξηση του κέρδους. Η δε βασικό διαπραγματευτικό του όπλο είναι η δυνατότητά τους να επενδύουν αλλού καθώς και ότι πολλές από αυτές έχουν την οικονομική και την πολιτική ισχύ να επηρεάζουν τοπικές πολιτικές (Πατρινός, 2002, σελ. 316). Συμπερασματικά, όμως, μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι οι κυβερνήσεις ως σύνολο σήμερα βρίσκονται σε λιγότερο ισχυρή θέση να διαπραγματεύονται με τις ΠΕΕ. Οι περισσότερες χώρες έχουν επίγνωση του γεγονότος ότι για να διατηρήσουν και να ενισχύσουν τη θέση τους στο διεθνή καταμερισμό εργασίας θα πρέπει να κατορθώσουν να προσελκύσουν ΑΞΕ (Κιτωνάκης και Κόντης, 2005, σελ. 285).

Το πεδίο διαπραγματεύσης δεν εκτείνεται μόνο σε θέματα ΑΞΕ, αλλά και σ' ένα μεγαλύτερο εύρος δραστηριοτήτων, όπως ο χρηματοδοτικός τομέας, η εισαγωγή τεχνολογίας και καινοτομιών, οι οποίες έχουν σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις στη χώρα υποδοχής ΑΞΕ. (Λιαργκόβας, 2000:140). Σήμερα, μια χώρα, ιδιαίτερα αναπτυσσόμενη, εάν δεν υιοθετεί μια πολιτική προσέλκυσης ΑΞΕ, υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να βρεθεί απομακρυσμένη από τα δίκτυα των ΠΕΕ. Ως εκ τούτου, μπορεί να περιέλθει σε μειονεκτική θέση όσον αφορά την πρόσβασή της όχι μόνο στην διεθνή χρηματοοικονομική και τεχνολογική αγορά αλλά και στο διεθνές εμπόριο, καθώς ένα μεγάλο μέρος σήμερα του διεθνούς εμπορίου είναι ενδοεπιχειρησιακό και

διεξάγεται μέσω των ΑΞΕ που έχουν πραγματοποιήσει οι ΠΕΕ. (Giplin, 2002: 214-215).

Η οικονομική διπλωματία ως μέσο άσκησης της εξωτερικής πολιτικής:

Στα πλαίσια αυτά η οικονομική διπλωματία χρησιμοποιείται με σκοπό:

Πρώτον, να αυξήσει την επιρροή της σ' άλλες χώρες καθώς και να αυξήσει τις δυνατότητές της . Μια αναπτυσσόμενη οικονομία και μια στέρεα παραγωγική βάση ενός κράτους δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αποτελεί ένα σημαντικό συντελεστή ισχύος για τις ανάγκες της εξωτερικής του και της αμυντικής του πολιτικής (Κουσκουβέλης, 2004:165). Μια δε ισχυρή οικονομική δύναμη, μπορεί να χρησιμοποιήσει οικονομικά μέσα για να διευρύνει τη διεθνή της επιρροή. Από την άλλη μεριά η ενίσχυση της διεθνή της επιρροή έχει θετικά αποτελέσματα και στην οικονομική της ανάπτυξη. Συνεπώς, το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων για τα ζητήματα της οικονομικής διπλωματίας δεν εξηγείται μόνο «με το ότι η οικονομία παίζει σήμερα σημαντικό ρόλο στο διεθνή χώρο, αλλά αντίθετα επειδή τα κράτη στην προσπάθειά τους να διευρύνουν το πλέγμα των σχέσεών τους και, ακόμα, το δυναμικό ισχύος τους δραστηριοποιούνται δυναμικά στον οικονομικό τομέα» (Βαρβαρούσης,2004:233).

Δεύτερον, να αποτρέψει ενέργειες ορισμένων κρατών που μπορεί να έχουν αρνητικά αποτελέσματα στην εξωτερική πολιτική ενός κράτους. Η αποτροπή ενεργειών δεν χρησιμοποιεί μόνο στρατιωτικά ή και πολιτικά μέσα. Τα οικονομικά μέσα χρησιμοποιούνται περισσότερο συχνά και θεωρούνται κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις αποτελεσματικά.

Τρίτον, να ενισχύσει οικονομικά διεθνούς οργανισμούς καθώς και μη κρατικούς δρώντες τρίτων χωρών, όταν έτσι εξυπηρετούνται τα συμφέροντά της σε μια δεδομένη χρονική περίοδο.

Τέταρτον, να διαφυλάξει τα συμφέροντα των επιχειρήσεων της χώρας που δραστηριοποιούνται στο εξωτερικό και τα οποία θίγονται από ενέργειες άλλων κρατών.

Πέμπτον, να καταστήσει ένα κράτος μέσο της οικονομικής διείσδυσης δορυφόρό του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η προσπάθεια της ναζιστικής Γερμανίας να διεισδύσει στη Νότιο- ανατολική Ευρώπη υπογράφοντας

με τις χώρες της περιοχής ευνοϊκές γι' αυτές συμφωνίες κλήριγκ (Holsti, 1974 : 254).

Η οικονομική διπλωματία ως διαδικασία

Η οικονομική διπλωματία ,όμως, μπορεί να μελετηθεί και ως διαδικασία. Η διαδικασία αυτή αφορά αφενός πρώτον, στη λήψη αποφάσεων σε κρατικό επίπεδο και δεύτερον, στην επιρροή που ασκούν μη κρατικοί δρώντες στη διαμόρφωση της οικονομικής διπλωματίας

Η διαδικασία λήψης αποφάσεων σε κρατικό επίπεδο

Η οικονομική διπλωματία, αποτελεί ένα πεδίο δράσης της εξωτερικής πολιτικής που έχει επιβάλλει τα τελευταία χρόνια σημαντικές μεταβολές στο σύστημα λήψης αποφάσεων της εξωτερικής πολιτικής και έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές στον τρόπο οργάνωσή της.

Οι κυριότερες μεταβολές είναι τρεις :

Πρώτον, η διεύρυνση της συμμετοχής στο σύστημα λήψης αποφάσεων με τη συμμετοχή και άλλων γραφειοκρατικών σχηματισμών. Επειδή τα ζητήματα με τα οποία ενασχολείται η οικονομική διπλωματία διευρύνονται συνεχώς και δεν οριοθετούνται πλέον στα θέματα μόνο της εμπορικής διπλωματίας, όπως είναι η προσέλκυση διεθνών επενδύσεων, η μετανάστευση, η προστασία του περιβάλλοντος, η αναπτυξιακή βοήθεια κλπ, αναπόφευκτα στις ομάδες λήψης των αποφάσεων για ζητήματα που αφορούν την εξωτερική πολιτική συμμετέχουν και άλλα Υπουργεία και υπηρεσίες πέραν του ΥΠΕΞ. Όπως παρατηρεί ο Νίκος Κοτζιάς, δημιουργούνται νέοι μηχανισμοί εξωτερικής πολιτικής και τρόποι άσκησης εξωτερικής πολιτικής, οι οποίοι δρουν σε πολυποίκιλους τομείς, όπως είναι η οικονομία, ο πολιτισμός, το περιβάλλον και η εκπαίδευση, ενώ παράλληλα δημιουργούνται κατάλληλες προϋποθέσεις για την αυτονόμηση της κρατικής γραφειοκρατίας που δρώντας εξ αιτίας των αναγκαιοτήτων που η διεθνής πραγματικότητα επιβάλλει είναι σε θέση να αναπτύσσει, ανάλογα με το θέμα, τις δικές της διαδράσεις και σχέσεις στο εξωτερικό πεδίο αυτόνομα πολλές φορές από την παραδοσιακή δομή άσκησης της εξωτερικής πολιτικής (Κοτζιάς, 2002 :333-334). Λόγου χάρη η αντιμετώπιση μιας διεθνούς νομισματικής κρίσης αποτελεί άμεσο αντικείμενο της εξωτερικής πολιτικής στα πλαίσια της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας. Είναι φυσικό, λοιπόν, να συμμετέχουν στις ομάδες αποφάσεων ειδικοί π.χ. στα διεθνή νομισματικά και διεθνή χρήματα-

οικονομικά ζητήματα από άλλα Υπουργεία, όπως των Οικονομικών (Τσαρδανίδης, 2006:48).

Δεύτερον, η αυξανόμενη διαγραφειοκρατική διαμάχη ανάμεσα στα διάφορα Υπουργεία και Υπηρεσίες που ασχολούνται με τα ζητήματα της οικονομικής διπλωματίας. Η διαγραφειοκρατική αυτή διαμάχη για το ποιο Υπουργείο θα έχει την πρωτοκαθεδρία στη διαμόρφωση της οικονομικής διπλωματίας δεν αφορά μόνο, τις μεγάλες χώρες, όπως θα ανέμενε κανείς, αλλά και τα μικρά κράτη, όπως την Ελλάδα. Το Ελληνικό Σχέδιο για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ) αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Το ΥΠΕΘΟ μόνο του, ως οργανισμός, διαμόρφωσε και συνέταξε τα δύο πρώτα σχέδια του ΕΣΟΑΒ στα τέλη της δεκαετίας του '90 χωρίς τη συμμετοχή του Υπουργείου Εξωτερικών και άλλων φορέων. Βέβαια, στο ΥΠΕΘΟ ανήκε τότε η Γενική Γραμματεία Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, η κατ' εξοχήν αρμόδια υπηρεσία που κύριο αντικείμενό της ήταν η άσκηση της οικονομικής διπλωματίας. Ωστόσο, το ΥΠΕΘΟ για την σύνταξη ενός τόσο σημαντικού προγράμματος αναπτυξιακής βοήθεια δεν συμβουλευθήκε ούτε φαίνεται να πληροφόρησε επαρκώς το ΥΠΕΞ έτσι ώστε ο κύριος μοχλός της ελληνικής οικονομικής διπλωματίας στα Βαλκάνια να είναι δυνατόν να ενταχτεί με τρόπο ολοκληρωμένο στο γενικότερο σχεδιασμό της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η μη ανταλλαγή απόψεων με το ΥΠΕΞ δεν είναι ωστόσο καινοφανής, καθώς ο ανταγωνισμός των δύο Υπουργείων έχει μια μακρά ιστορία. Το ΥΠΕΘΟ καθώς και το ΥΠΕΞ δεν συνήθιζαν επί δεκαετίες να συνεργάζονται ικανοποιητικά. Ο σχεδιασμός του ΕΣΟΑΒ δεν αποτέλεσε εξαίρεση (Τσαρδανίδης –Χουλιάρης, 2005:43 και Χαροκόπος, 2006:380-398). Εξάλλου, όπως έχει αναφερθεί, «το ΥΠΕΞ με τους εκατοντάδες υπαλλήλους του και την κύρια ευθύνη για την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της χώρας θεωρείτο από τους υπαλλήλους της ΓΓ ΔΟΣ ως 'απειλή' όχι μόνο για τη διοικητική αυτοτέλεια της υπηρεσίας τους αλλά και για το ρόλο της στην προώθηση των στόχων της οικονομικής διπλωματίας της χώρας». (Χουλιάρης, 2003:97) Αντίστοιχα η γραφειοκρατία του ΥΠΕΞ βλέποντας την ολοένα και μεγαλύτερη σημασία που άρχιζε να παίζει η οικονομική διπλωματία στην εξωτερική πολιτική της χώρας, επεδίωκε και κατάφερε να θέσει θέμα και δικής του συμμετοχής στη διαχείριση των κονδυλίων του ΕΣΟΑΒ και με αυτό τον τρόπο αργότερα κατάφερε να ενσωματώσει τις περισσότερες υπηρεσίες της οικονομικής διπλωματίας στο Υπουργείο Εξωτερικών.

Τρίτον, η ουσιαστική αναδιάρθρωση των Υπουργείων Εξωτερικών. Η σημασία που έχει αποκτήσει η οικονομική διπλωματία έχει αναγκάσει πολλά κράτη να προχωρήσουν σε μεταβολές της οργάνωσης των Υπουργείων Εξωτερικών. Νέες διευθύνσεις έχουν δημιουργηθεί, ενώ σε πολλές χώρες η οικονομική διπλωματία που σε πολλές περιπτώσεις ήταν αρμοδιότητας διαφορετικών Υπουργείων, άρχισαν να συγχωνεύονται με τα Υπουργεία Εξωτερικών. Αυτές οι μεταβολές αποδείχθηκε ότι ούτε ήταν εύκολες ούτε ότι απέβησαν σ' όλες τις περιπτώσεις επιτυχημένες. Δεν ήταν εύκολες καθώς συνάντησαν την αντίδραση όχι λίγων διπλωματών που θεώρησαν ότι η αυξανόμενη ενασχόληση των διπλωματών στην εμπορική διπλωματία θα τους μεταβάλλει σε «εμπορικούς ατζέντηδες» προωθώντας στο εξωτερικό κάλτσες και ντοματάκια της χώρας τους, υποβαθμίζοντας έτσι ακόμη περισσότερο τη θέση των διπλωματών. Ήδη ο ρόλος των διπλωματών έχει περιοριστεί από τις ραγδαίες αλλαγές στις μεταφορές και στις επικοινωνίες, την αυξανόμενη σημασία της διπλωματίας κορυφής, καθιστώντας το ρόλο των διπλωματών σε επίπεδο υψηλόβαθμου διαχειριστικού υπαλλήλου (Κουλουμπής, 1995: 199).

Η επιρροή που ασκούν μη κρατικοί δρώντες στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής

Ένα μεγάλο φάσμα από μη κρατικούς παράγοντες εμπλέκονται στην οικονομική διπλωματία, τόσο από την πλευρά της διαμόρφωσης της κυβερνητικής πολιτικής, όσο και από μόνοι τους. Μέχρι το πρόσφατο παρελθόν οι επιχειρήσεις ήταν εκείνες που ενδιαφέροντας και επεδίωκαν να συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τα ζητήματα της οικονομικής διπλωματίας. Ο κύκλος αυτός έχει τώρα διευρυνθεί με τη συμμετοχή και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) στον προσδιορισμό λόγου χάρη των στόχων καθώς και την υλοποίηση της αναπτυξιακής βοήθειας καθώς επίσης και με τον έλεγχο που ασκούν για την τις αποφάσεις των κυβερνήσεων (Bayne and Woolcock, 2003: 6). Στην προσπάθειά τους αυτή οι αναπτυξιακές ΜΚΟ κατάφεραν σε πολλές περιπτώσεις να αποσυνδέσουν το ζήτημα της αναπτυξιακής βοήθειας με την εξυπηρέτηση των στενών συμφερόντων της εξωτερικής πολιτικής και να το συνδέσουν με ευρύτερα ζητήματα με τα οποία η διεθνής κοινωνία πολιτών επιδιώκει να προωθήσει, όπως η παγκόσμια ειρήνη, ο αφοπλισμός, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων,

ο εκδημοκρατισμός, τα δικαιώματα των γυναικών και η προστασία του περιβάλλοντος (Σκλιάς, 2002: 56).

Τα μέσα της οικονομικής διπλωματίας

Τα μέσα τα οικονομικής διπλωματίας θα μπορούσαμε να τα διαχωρίσουμε σε δύο βασικές κατηγορίες ανάλογα πρώτα με τη φύση τους, αν είναι δηλαδή μέσα πολιτικά, λόγου χάρη ένα διπλωματικό διάβημα ή αν είναι καθαρά οικονομικού χαρακτήρα, όπως η παροχή εξαγωγικής πίστωσης. Επίσης, τα διακρίνουμε ανάλογα με τον σκοπό που επιδιώκεται, όπως θετικά αν συνιστούν κίνητρο για μια άλλη χώρα να μεταβάλει τη στάση της με την παροχή αναπτυξιακής βοήθειας ή αρνητικά αν αντίθετα αποσκοπούν στην επιβολή οικονομικών κυρώσεων, όπως είναι λόγου χάρη το εμπάργκο.

Τα θετικά- οικονομικά μέσα

Τα κυριότερα από αυτά τα μέσα που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως εμπορικά είναι είτε η παραχώρηση είτε και η υπόσχεση παραχώρησης, όπως :

α) οι ευνοϊκές δασμολογικές διευκολύνσεις , όπως η μείωση των δασμών των εισαγωγών μιας χώρας ή ομάδας συγκεκριμένων κρατών, ώστε να υπάρξει ευνοϊκή μεταχείριση σε σχέση με άλλα κράτη.

β) η παραχώρηση της ρήτρας του «μάλλον ευνοουμένου κράτους».

γ) μείωση δασμών. Η μείωση των δασμών σε ορισμένα προϊόντα

δ) άμεση αγορά. Πληρωμές για αγαθά ή υπηρεσίες από μια συγκεκριμένη χώρα

ε) εξαγωγικές ή εισαγωγικές επιδοτήσεις

στ) παραχώρηση αδειών εισαγωγής ή εξαγωγής συγκεκριμένων προϊόντων

η) η παροχή ανθρωπιστικής και επείγουσας βοήθειας. Πάντως η χορήγηση αναπτυξιακής βοήθειας δεν είναι θα πρέπει να θεωρείται ως ένα μέσο που πάντα αυξάνει την επιρροή του δωρητή κράτους στην εξωτερική πολιτική του κράτους αποδέκτη της βοήθειας. Εάν λόγου χάρη η βοήθεια είναι σχετικά μικρή ή εάν το κράτος αποδέκτης διαπιστώνει ότι η βοήθεια που του δίδεται δε συμβάλλει στην οικονομική του ανάπτυξη, τότε δε θα είναι πρόθυμο να ακολουθήσει με ευκολία τις επιλογές της εξωτερικής πολιτικής του κράτους δωρητή (Τσαρδανίδης, 1998: 34)

Τα κυριότερα θετικά μέσα οικονομικού κεφαλαιακού χαρακτήρα μεταξύ άλλων είναι τα εξής:

α) η παροχή αναπτυξιακής βοήθειας είτε διμερούς είτε πολυμερούς χαρακτήρα είτε με τη μορφή των ευνοϊκών δανείων είτε με τη μορφή των επιχορηγήσεων,

β) παραχώρηση ασφαλιστικών εγγυήσεων για τις ξένες επενδύσεις των εθνικών επιχειρήσεων

γ) ενθάρρυνση εξαγωγικών ή εισαγωγών του ιδιωτικού κεφαλαίου, όπως παραχώρηση εξαγωγικών πιστώσεων

δ) ευνοϊκές φορολογικές ρυθμίσεις για την προσέλκυση λόγου χάρη ΑΞΕ.

ε) η αναδιάρθρωση και η επαναδιαπραγμάτευση του διεθνούς χρέους της χώρας στόχου

Τα αρνητικά-οικονομικά μέσα (οικονομικές κυρώσεις)

Τα κυριότερα αρνητικά οικονομικά μέσα εμπορικού χαρακτήρα είτε με επιβολή είτε με την απειλή επιβολής είναι :

α) Εμπάργκο, δηλαδή απαγόρευση εξαγωγών. Μερικές φορές επιβάλλεται στην απαγόρευση συνολικά σ'όλο το εμπόριο. Το εμπάργκο, με την ευρύτερη έννοιά του, είναι η κατάσχεση των μεταφορικών μέσων και των αγαθών ενός ξένου κράτους που βρίσκονται στην επικράτεια ενός άλλου κράτους και η απαγόρευση της πώλησης συγκεκριμένων προϊόντων σε πολίτες του κράτους εναντίον του οποίου επιβλήθηκε το εμπάργκο (Κουλουμπής, 1995: 244).

β) μπουκοτάζ. Απαγόρευση εισαγωγών.

γ) αύξηση δασμών. Αύξηση των δασμών επί των εισαγωγών από τη χώρα –στόχο της οικονομικής διπλωματίας.

δ) δυσμενείς δασμολογικές διακρίσεις. Οι εισαγωγές από τη χώρα-στόχο της οικονομικής διπλωματίας μπορεί να υφίστανται δυσμενέστερη αντιμετώπιση σε σχέση με τις εισαγωγές από άλλες χώρες.

ε) άρνηση παραχώρησης της ρήτρας του «μάλλον ευνοούμενου κράτους».

στ)κατάρτιση 'μαύρης λίστας'. Απαγόρευση, δηλαδή, διενέργειας επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με επιχειρήσεις που εμπορεύονται ή έχουν συναλλαγές με τη χώρα –στόχο της οικονομικής διπλωματίας

ζ) επιβολή ποσοστώσεων τόσο για τις εισαγωγές όσο για τις εξαγωγές προς και από τις χώρες στόχοι της οικονομικής διπλωματίας.

η) άρνηση αδειοδότησης εισαγωγής ή εξαγωγής συγκεκριμένων αγαθών από και προς των κρατών στόχων της οικονομικής διπλωματίας

θ) ντάμπινγκ. Εκούσια πώληση αγαθών στο εξωτερικό σε τιμές χαμηλότερης του κόστους παραγωγής τους

ι) αποκλειστική αγορά πρώτων υλών και αγαθών από τρίτες χώρες για να μην είναι σε θέση να τις αγοράσει η χώρα στόχος της οικονομικής διπλωματίας.

Τα κυριότερα αρνητικά οικονομικά μέσα κεφαλαιακού χαρακτήρα είτε με επιβολή είτε με την απειλή επιβολής είναι :

α) πάγωμα περιουσιακών στοιχείων, κατάσχεση και άρνηση πρόσβασης σε τραπεζικούς λογαριασμούς καθώς και σε άλλα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία της χώρας- στόχου

β) έλεγχος εισαγωγών ή/και εξαγωγών . Περιορισμοί στο ποιος μπορεί να εισάγει ή και να εξάγει κεφάλαιο στη ή από τη χώρα καθώς και περιορισμοί στο ύψος των κεφαλαίων αυτών

γ) μείωση ή και ανάκληση της χορήγησης πιστώσεων για βοήθεια καθώς και τερματισμό ή επιβράδυνση της μεταβίβασης χρηματοδοτικών πόρων προς τη χώρα –στόχο.

δ) απαλλοτρίωση των περιουσιακών στοιχείων και δήμευση της περιουσίας που ανήκουν στη χώρα στόχο της οικονομικής διπλωματίας

ε) επιβολή δυσμενών φορολόγησης των περιουσιακών στοιχείων της χώρας- στόχου

στ) παρακράτηση ή και κατάργηση εισφορών σε διεθνείς οργανισμούς ή καθυστέρηση των οφειλών αυτών με στόχο τη μεταβολή της πολιτικής των διεθνών αυτών οργανισμών (Baldwin, 1985: 41-42)

Όλα αυτά τα μέσα δε χαρακτηρίζονται πάντα επιτυχή. Οι βασικοί λόγοι σύμφωνα με τον Θεόδωρο Κουλουμπή που οι οικονομικές κυρώσεις αρκετά συχνά αποδεικνύονται αναποτελεσματικοί είναι ότι πρώτον, πολλές κυβερνήσεις και πολλοί εμπορικοί οργανισμοί θεωρούν τις οικονομικές κυρώσεις σαν μια ευκαιρία να διευρύνουν τις εμπορικές συναλλαγές τους με τις χώρες εναντίον των οποίων είχαν επιβληθεί οι κυρώσεις. Δεύτερον, αν στη χώρα που επιβάλλεται , λόγου χάρη ένα εμπόργκο επικρατούν συνθήκες οικονομικού χάους που έχει προκληθεί από μια επαναστατική αναταραχή, η άρνηση του εμπορίου έχει μόνο περιορισμένη επίπτωση. Τρίτον, για να είναι αποτελεσματικές οι κυρώσεις πρέπει να αποκλείουν όχι μόνο τις εισαγωγές αλλά και τις εξαγωγές. Τέταρτον, είναι επίσης απαραίτητη

η συνεργασία μη κρατικών δρώντων, όπως οι ΠΕΕ (Κουλουμπής, 1995:250-251). Πάντως, όπως παρατηρεί εύστοχα ο Daniel Drezner, είναι γεγονός ότι η βασική διαφορά ανάμεσα στις οικονομικές κυρώσεις (ραβδί) και στις οικονομικές παροχές (καρότο) είναι ότι το ραβδί είναι ακριβό όταν αποτυγχάνει, ενώ το καρότο είναι ακριβό όταν επτυγχάνει (Drezner, 2000:200)

Τα θετικά- πολιτικά μέσα. Τα μέσα αυτά έχουν ως στόχο να ικανοποιήσουν τους σκοπούς της οικονομικής διπλωματίας. Τα σπουδαιότερα δε είναι :

α) η άμεση πολιτική υποστήριξη της χώρας στόχου για ένα θέμα εξωτερικής πολιτικής που την ενδιαφέρει ώστε να διασφαλιστούν ανταλλάγματα στο οικονομικό πεδίο.

β) η δωρεάν παραχώρηση οπλικών συστημάτων

γ) η υποστήριξη των θέσεων της εξωτερικής πολιτικής της χώρας στόχος στους διεθνούς οργανισμούς

δ) η διασύνδεση ενός ζητήματος οικονομικής διπλωματίας, όπως λόγου χάρη, η μείωση των εισαγωγικών δασμών της χώρας στόχου με ένα άλλο ζήτημα πολιτικού χαρακτήρα, όπως η αναγνώριση της νομιμότητας της κυβέρνησης της χώρας στόχου που έχει ανέβει στην εξουσία με πραξικόπημα.

Τα αρνητικά- πολιτικά μέσα. Τα πολιτικά αυτά μέσα αυτά έχουν ως στόχο να αποτρέψουν τη χώρα στόχος να προβεί σε ενέργειες που δε θεωρούνται ευνοϊκές για ζητήματα οικονομικής διπλωματίας ενός κράτους. Τα σημαντικότερα είναι:

α) διπλωματικές παραστάσεις για να προωθηθεί ένα αίτημα οικονομικού χαρακτήρα. Λόγου χάρη να ευνοηθούν οι εταιρίες της χώρας όταν δραστηριοποιούνται στη χώρα στόχος.

β) ο τερματισμός της πολιτικής υποστήριξης βασικών θέσεων της εξωτερικής πολιτικής της χώρας στόχου στις συνομιλίες με άλλες χώρες ή και στα πλαίσια των διεθνών *fora*

γ) η παροχή πολιτικής υποστήριξης σε στρατιωτικά πραξικοπήματα, σε αντιπολιτευόμενες ομάδες και ομάδες πίεσης της χώρας στόχου με σκοπό να μεταβάλλει η τελευταία τη στάση της σε ζητήματα οικονομικής διπλωματίας. Λόγου χάρη ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο οι ΗΠΑ έδωσαν την υποστήριξή τους στο στρατιωτικό πραξικόπημα στη Χιλή το 1973 και ευνόησαν τις αντιπολιτευτικές δυνάμεις ήταν διότι η δημοκρατικά εκλεγμένη σοσιαλιστική κυβέρνηση του

Salvador Alliente προχώρησε στην εθνικοποίηση αμερικανικών πολυεθνικών επιχειρήσεων.

δ) η στρατιωτική πίεση. Η απειλή στρατιωτικής επέμβασης ή ακόμα και η έναρξη στρατιωτικών επιχειρήσεων, ώστε να υποχωρήσει η χώρα στόχος ή να καμφθεί η αντίστασή του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί για πολλούς η εισβολή στο Ιράκ το 2003 με κύριο στόχο τον έλεγχο και την εκμετάλλευση των πλούσιων κοιτασμάτων πετρελαίων που διαθέτει.

Συμπεράσματα

Η οικονομική διπλωματία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου απέκτησε νέα σημασία. Η παγκοσμιοποίηση από τη μια και η εδραίωση της διεθνούς ειρήνης αποτέλεσαν τις βασικές αιτίες για μια στροφή της εξωτερικής πολιτικής των χωρών στα οικονομικά ζητήματα. Βασικός μοχλός της υλοποίησης αυτής της στροφής της εξωτερικής πολιτικής για την υπεράσπιση των οικονομικών συμφερόντων των χωρών αποτέλεσε η οικονομική διπλωματία. Ένα βασικό χαρακτηριστικό της οικονομικής διπλωματίας είναι ότι ενσωματώνει και αντανακλά τη βασική φύση της διεθνούς πολιτικής οικονομίας που είναι η σύνδεση της πολιτικής και των οικονομικών στις διεθνές σχέσεις (Καλλιώρας,1998: 359). Η διασύνδεση αυτή είναι φανερή από το γεγονός ότι ο πρωταρχικός στόχος της οικονομικής διπλωματίας είναι να προωθήσει βασικά στόχους εξωτερικής πολιτικής με οικονομικά μέσα. Αποτελεί, δηλαδή, ένα μέσο της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας. Η οικονομική διπλωματία, ωστόσο και παράλληλα, δε θα πρέπει να την εκλάβουμε μόνο ως μέσο αλλά και ως διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η εισαγωγή δε της οικονομικής διπλωματίας μετέβαλλε το σύστημα λήψης της εξωτερικής πολιτικής. Εξ της φύσης των οικονομικών ζητημάτων και άλλα Υπουργεία και Υπηρεσίες, εμπλέκονται στη διαμόρφωση της οικονομικής διπλωματίας και κατ' επέκταση της εξωτερικής πολιτικής, ενώ παράλληλα αυξάνεται η επιρροή και η συμμετοχή σε κάποια έκταση στο σύστημα λήψης αποφάσεων και μη κυβερνητικών δρώντων, όπως αφενός επιχειρήσεις και επιχειρηματικοί σύνδεσμοι και από την άλλη Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και διάφορες ομάδες πίεσης, όπως ενώσεις αγροτών.

Τα μέσα που χρησιμοποιεί, επίσης, η οικονομική διπλωματία είναι τόσο οικονομικού όσο και πολιτικού χαρακτήρα. Υπάρχουν, ωστόσο, αρκετά ζητήματα που θα πρέπει να τύχουν περισσότερης εξεργασίας. Λόγου χάρη πως προσδιορίζονται και πως συνδέονται οι πολιτικοί με τους οικονομικούς στόχους στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής καθώς επίσης και ποιοι τελικά θα πρέπει να προσδιορίζουν τους σημαντικότερους στόχους της οικονομικής διπλωματίας, η αγορά, δηλαδή οι επιχειρήσεις ή η πολιτική ηγεσία. Εάν, τέλος, η τάση είναι να υπάρχει ολοένα και μεγαλύτερη συμμετοχή της αγοράς με ποιο τρόπο θα μπορεί αυτή να έχει όσο μεγαλύτερη δημοκρατική νομιμοποίηση;

Βιβλιογραφία

Baldwin, David. *Economic Statecraft*, Princeton: Princeton University Press, 1985.

Βαρβαρούσης, Πάρις. *Διεθνείς σχέσεις και εξωτερική πολιτική στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης, 2004.

Bayne, Nicholas and Stephen Woolcock. "What is Economic Diplomacy?" in. *The New Economic Diplomacy. Decision- Making and Negotiation in International Economic Relations*, edited by Nicholas Bayne, and Stephen Woolcock Aldershot: Ashgate, 2003, 3-20.

Berridge, G.R. *Διπλωματία. Θεωρία και πρακτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Κωνσταντίνου Τουρίκη, 2007.

De la Carrière, Carron. *La diplomatie économique. Le diplomate et le marché*, Paris : Economica, 1998.

Carr, Edward Hallett. *Η Εικοσαετής κρίση, 1919-1939: Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000.

Coolsite, Rik. "Trade and Diplomacy: The Belgian Case" *International Studies Perspectives*, Vol. 5, 2004, 61–65.

Δάμπσας, Σπύρος. *Διεθνείς Σχέσεις και Παγκοσμιοποίηση*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2000.

Drezner, Daniel W. "The Trouble with Carrots: Transaction Costs, Conflict Expectations, and Economic Inducements" in Jean – Marc Blanchard et al. *Power and the Purse. Economic Statecraft, Independence and National Security*, London: Frank Cass, 2000, 188-218.

Gilpin, Robert. *US power and the multinational corporation: the political economy of foreign direct investment*, London: MacMillan Press, 1976.

Gilpin, Robert. *The Political Economy of International Relations*, Princeton: Princeton University Press. 1987.

Giplin, Robert. *Η πρόκληση του παγκόσμιου καπιταλισμού. Η παγκόσμια οικονομία στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2002.

Grosse, Robert. "The Bargaining View of Government- Business Relations" in *International Business and Government Relations* edited by Robert Grosse, Cambridge : Cambridge university Press, 273-290

Holsti, K.J. *International Politics*, London: Prentice Hall, 1974.

Jackson, Robert and Georg Sørensen. *Θεωρία και μεθοδολογία των διεθνών σχέσεων. Η σύγχρονη συζήτηση*, Αθήνα: Gutenberg, 2006.

Jones, R.J. Berry. Ed. *Routledge Encyclopedia of International Political Economy*, London: Routledge, 2001.

Καλλιώρας, Ηλίας. *Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Θεωρητικές προσεγγίσεις και πλούτου σε διεθνικό επίπεδο*, Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 1998.

Keohane, Robert and Joseph Nye. "Transnational Relations and World Politics", *International Organisation*, Vol.25, No.3, 721-748.

Κιτωνάκης, Νίκος και Αντώνης Κόντης..(2005), « Πολυεθνική επιχείρηση ως φορέας παγκοσμιοποιημένης οικονομικής δράσης» στο *Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Θεωρία, δομή και προκλήσεις της παγκόσμιας οικονομίας*, επιμέλεια από Αντώνη Κόντη και Χαράλαμπο Τσαρδανίδη, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 265- 288.

Κοτζιάς, Νίκος. «Παγκοσμιοποίηση και εξωτερική πολιτική» στο *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική. Μια συνολική προσέγγιση*, επιμέλεια από τον Παναγιώτη Τσάκωνα. Αθήνα: Ι.Σιδέρης, Τόμος Α΄, 2003, 329- 362.

Κουλουμπής, Θεόδωρος. *Διεθνείς Σχέσεις, Εξουσία και Δικαιοσύνη*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1995.

Κουσκουβέλης, Ηλίας. *Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, Αθήνα: Ποιότητα, 2004.

Lawton, Thomas and James Rosenau and Amy Verdun, "Introduction: Beyond the Confines" in *Strange Power. Shaping the Parameters of International Relations and International Political Economy*, edited by Thomas Lawton and James Rosenau and Amy Verdun, Aldershot: Ashgate, 2000, 3-18.

Lee, Donna. "The Growing Influence of Business in U.K. Diplomacy", *International Studies Perspectives*, Vol.5, 2004, 50-54.

Λιαργκόβας, Παναγιώτη. «Η νέα διεθνής πολιτική οικονομία» στο *Σύγχρονα προβλήματα διεθνών σχέσεων* επιμέλεια από Μιχάλη Τσινισιζέλης και Κώστα Υφαντή. Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 2000, 123-156.

Mearsheimer, John J. *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα- W.W. Norton & Company, 2007.

Πάγκαλος, Θεόδωρος, « Η ελληνική οικονομική διπλωματία στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης των αγορών, *Αγορά χωρίς Σύνορα*, Τόμος 3, Τεύχος 3, 1998, 171-180.

Palmer, John. "Economic Diplomacy" in *World Politics. An Introduction* edited by James N. Rosenau et al, New York: The Free Press, 1976, 312-336.

Πατρινός, Δημήτριος. (*Διεθνές και Εξαγωγικό Marketing στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2002.

Σκλιάς, Παντελής. «Η διεθνής πολιτική οικονομία και ο ρόλος των μη κυβερνητικών οργανώσεων στη διεθνή αναπτυξιακή συνεργασία» στο *Η διπλωματία της κοινωνίας των πολιτών* επιμέλεια από Παντελή Σκλιά και Αστέρη Χουλιάρα. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2002, 29-72,

Strange, Susan. "International Economics and International Politics: A case of mutual neglect", *International Affairs*, Vol. 46, No. 2, 1970, 304-315.

Strange, Susan. *The Retreat of the State. The Diffusion of Power in the World Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Strange, Susan. "An International Political Economy Perspective" in *Governments, Globalisation and International Business* edited by John H. Dunnig, Oxford: Oxford University Press, 1999: 132-146.

Στυλιανού Αλέξανδρος και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης. « Διεθνής Πολιτική Οικονομία: Το τέλος μιας σχέσης αμοιβαίας απάρνησης μεταξύ πολιτικής και οικονομίας» στο *Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Θεωρία, δομή και προκλήσεις της παγκόσμιας οικονομίας* επιμέλεια από Αντώνη Κόντη και Χαράλαμπο Τσαρδανίδη, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση/ Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, 2005, 35-64.

Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος. « Εξωτερική πολιτική και αναπτυξιακή βοήθεια: τα κίνητρα των δωρητών» στο *Η διεθνής αναπτυξιακή βοήθεια προς τον 21^ο αιώνα* επιμέλεια από Αστέρη Χουλιάρα, Αθήνα: Εξάντας/Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, 1998, 25-42.

Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος. *Το σύστημα λήψης αποφάσεων στην εξωτερική πολιτική. Θεωρητικές προσεγγίσεις για το εσωτερικό και το διεθνές περιβάλλον*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2006.

Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος και Αστέρης Χουλιάρας, « Η άνοδος και η πτώση του Ελληνικού Σχεδίου για την Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων», *Αγορά χωρίς Σύνορα*, Τόμος 11, Τεύχος 1, 2005, 34-58.

Wallace, Wallace. "Establishing the Boundaries" in *The Nature of Foreign Policy: A Reader* edited by James Barber and Michael Smith, Edinburgh: Holmes McDougall/ The Open University Press, 1974, 12-24.

Woolcock, Stephen. "Theoretical Analysis of Economic Diplomacy" in. *The New Economic Diplomacy. Decision- Making and Negotiation in International*

Economic Relations edited by Nicholas Bayne, and Stephen Woolcock, Aldershot: Ashgate, 2003, 23-43.

Χαροκόπος, Μιχαήλ. « Το ελληνικό σχέδιο για την οικονομική ανασυγκρότηση των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ) ». *Αγορά χωρίς Σύνορα*, Τόμος 11, Τεύχος 4, 2006, 380-398.

Χουλιάρης, Αστέρης. «Το επτά παράδοξα της ελληνικής κρατικής αναπτυξιακής βοήθειας», *Αγορά χωρίς Σύνορα*, Τόμος 9, Τεύχος 2, 2003, 91-104.